

MANZUM ŞİR'ATÜ'L-İSLÂM TERCÜMESİNİN OTUZ ÜÇÜNCÜ FASLI OLAN SOHBET VE GÖRÜŞMENİN ADABINA DAİR

*Thirty-third Chapter Of Manzum Şir'atü'l-Islam Translation, Including The Name Of Your Conversation
And Interview*

Arş. Gör. Dr. Ömür ERBAY

Bayburt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Bayburt, Türkiye, omurerbay@bayburt.edu.tr

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received:
07.02.2022

Kabul/Accepted:
07.03.2022

Sayfa/ Page:
72-82

mecmua.1059561

Öz

Sohbet ve görüşme, insan sosyalleşmesinin en temel araçlarından. Şekilsel, yapısal olarak farklı olmakla birlikte her toplum, kendi usullerince bunlara müracaat eder. Bu müracaat, insanlar arasındaki iletişimi ve sevgi bağlarını sağlamlaştırır. İslâmî hassasiyet taşıyan topluluklar da yine bu dinin getirmiş olduğu kurallar doğrultusunda bu sosyalleşme araçlarına başvurur. İslâm dinine ait olup şekillendirici etkiye sahip olan bu kurallar ilmihal adı verilen eserlerle ortaya konulur. İmamzade adıyla da bilinen Muhammed b. Ebu Bekr'in, Şir'atü'l-İslâm ilâ dâri's-selâm adlı eseri de bu türden bir eser olup Osmanlı ulemasınca çok sevilmiş ve eserin Türkçeye manzum-mensur birçok tercümesi yapılmıştır. Eser üzerine yapılan manzum tercümelerden biri de Derviş Mehmet Bahtî tarafından 17. yy'da yapılan tercümedir. Çalışmamızda bu tercümenin, otuz üçüncü faslı olan "Sohbet ve Görüşmenin Adabı" konu edilmiş olup ilim talebelerinin; fihhi meseleleri daha kolay öğrenebilmeleri için yazılmış olan eserden hareketle bu öğrendiklerini insanlara, sohbet ve görüşme yoluyla nasıl aktaracakları, peygamber kıssaları ve hadislerle desteklenerek ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Şir'atü'l-İslâm, Manzum, İlmihal, Bahtî, Sohbet

Abstract

Conversation and conversation are one of the most basic tools of human socialization. Although they are different in shape and structure, each society applies to them in its own way. This application decouples communication and bonds of love between people. Communities with Islamic sensitivity also resort to these means of socialization in accordance with the rules imposed by this religion. These rules, which belong to the Islamic religion and have a shaping effect are set forth in works called catechisms. Also known as Imamzade Muhammed b. Abu Bekr's work called Shir'at Al-Islam ila dari's selam is also a work of this kind and was very loved by the Ottoman ulema and many translations of the work were made into Turkish. One of the verse translations made on the work is from the Dervish Mehmed Bahtî, it is a translation made in 17. yy. In our study, the thirty third chapter of this translation "The Etiquette of Conversation and Conversation" has been discussed and the requests for knowledge; based on the work written to make it easier for them to learn fiqh issues, how to convey what they have learned to people through conversation and conversation supported by the stories of the prophet and hadiths, has been revealed.

Keywords: Shir'at Al-Islam, Verse, Catechism, Bahtî, Conversation

Atıf/Citation: Erbay, Ö. (2022). Manzum Şir'atü'l-İslâm tercümesinin otuz üçüncü faslı olan sohbet ve görüşmenin adabına dair. *MECMUA-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* ISSN: 2587-1811 7(13), 72-82

Sorumlu Yazar/Corresponding: Arş. Gör. Dr. Ömür ERBAY

Çatışma Beyanı/Conflict Statement: Makalenin yazar/yazarları bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan ederler.

Bu çalışma, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalında Prof.Dr.Selami ECE danışmanlığında hazırlanmış olduğumuz "Derviş Mehmed Bahtî'nin Manzum Terceme-i Şir'atü'l-İslâm'ı (Metin-İnceleme)" başlıklı doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır.

Giriş

Buhara'da müftülük yapmış ilim ehli, mutasavvıf, edip, takva sahibi bir zat olup İmamzade olarak da bilinen Muhammed b. Ebu Bekir el-Buharî'nin (İmamzade Muhammed b. Ebu Bekir el-Buharî, 2020, s.11) Arapça eseri, *Şir'atü'l-İslâm ilâ dâri's-selâm* üzerine ilim dünyasında birçok çalışma yapılmıştır. Eserin Arapça şerhleri, tercümelere olduğu gibi Türk diline de yapılmış tercümelere bulunmaktadır. Bu tercümelere bir kısmı mensur, bir kısmı ise manzum olarak yapılmıştır. Eserin, dört adet manzum tercümesi bulunmaktadır. Bunların üç tanesi üzerine yüksek lisans ve doktora tez çalışmaları yapılmış olup bir diğeri ise kitap olarak hazırlanmıştır. Çalışmamıza konu olan tercüme, 1070/1660 yılında Derviş Mehmed Bahtî tarafından tamamlanan manzum tercümedir. Derviş Mehmed Bahtî, bu durumu tercümesinde şu beyitle ifade etmektedir:

Bilmek istersen dilâ ger nazmınıñ târihini
Oldı biñ yitmiş hisâb it bâ-nuqaṭ târihini (b.6037)

Dinî metinlerin manzum olarak yazılmasının çeşitli sebepleri olmakla birlikte Amil Çelebioğlu'nun yapmış olduğu tasnife göre müellifin şair oluşu ve eğitimle ilgili konularda manzum olarak yazma temayülünün varlığı (Çelebioğlu, 1998, s.350) maddelerini ihtiva eden eser, kırk sekiz fasıldan ibarettir. Hz. Peygamber'e itaat etmenin önemini ifade eden ilk fasılla başlayan eser; abdest, namaz, hac, zekat fasılları ve İslâm dininin insana, topluma dair düzenleyici, huzur getirici ilkelerinin ortaya konulduğu fasıllarla devam eder ve kırk sekizinci fasıl olan hasta hakları, hasta ziyaretinin usullerinin beyanı ile son bulur. Eserin tertibinde kaynak eser olan *Şir'atü'l-İslâm* kitabına uyulmuş olup kırk sekiz olan fasıl sayısı da bu eserdeki gibidir.

Niçe taḫsîmin itdiyse mü'ellif
Ki ya' nî kırk sekiz faşla muşannif (b.42)

O minvâl üzredür tertîbi cânâ
Ki tebdîl olmadı bir şey'i kaṭ'â (b.43)

Eser, aruz vezninin hezec bahrinin mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün kalıbıyla yazılmış olup Eski Anadolu Türkçesine ait dil ve imla hususiyetlerini bünyesinde barındırmaktadır. Eserin otuz üçüncü faslı oluşturulan "Sohbet ve Görüşmenin Adabı" adlı kısım, çalışmamızın konusunu ihtiva etmekte olup sohbetin ve görüşmenin İslâmî çerçevede nasıl olması gerektiğini aruz veznine ait hususiyetlerle ortaya koymaktadır. "Sohbet ve Görüşmenin Adabı" adlı fasıl, bir ilim talebesinin gerekli eğitimi aldıktan sonra ilminden, insanları faydalandırma hususunda nasıl hareket etmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. İnsanlara karşı nasıl yaklaşım onlara hangi hususlarda ve ne şekilde yardım etmesi gerektiğini gerek hadislerle gerekse peygamber kıssalarıyla anlatan eser, manzum bir ilmihal olması yönüyle de sadece ilim talebelerine değil, İslâmî hassasiyeti olsun yahut olmasın herkese hitap etmektedir.

1. SOHBET VE GÖRÜŞMENİN ADABI ADLI FASLIN İNCELENMESİ

Sohbet, sözlüklerde; arkadaş olma, birlikte hareket etme (Çağbayır, 2017, s.1485), sosyal ortamı paylaşma, refakat etme (Mutçalı, 1995, s.471) anlamlarına gelmektedir. Eserde sohbetin temel gayesinin halkla iyi geçinmek, onlarla hayırlı olan amellerde beraberlik içerisinde bulunmak olduğu dile getirilmiş olup bu durumun, Kur'an-ı Kerim'in nafil ibadetlerinden olan yalnız kalmaktan daha iyi olacağı zikredilmiştir. Ayrıca sohbet etme niyetinde olan kişinin kendisi için hayırlı bulunduğu bir şeyi, muhatabı için de talep etmesinin gerekliliği, etrafına zararı olacağını düşündüğü şeylerden uzak durması gerektiği, dinin direği olan nasihat ve iyilik etme yoluyla insanlara yaklaşım onları kötülüklerden men etmesi gerektiği, onlara şefkat ve merhametle yaklaşmasının önemi, eserde ortaya konulmuştur.

Halâ 'ikle geçinmek oldı sünnet
Şefekatle naşihatletemâmet (b.3454)

Nevâfil-i Qur'ân'cün ey birâder
Teḥallîden bu efdaldür muḳarrer (b.3455)

Ḳarıṣa ḥalkıla zâhir ' amelle
Mufâriḳ ola lâkin dîn ü dille (b.3459)

Ḥayırdan ne ise nefesine maḥbûb
Kezâlik ḥalk için ol ola maṭlûb (b.3460)

Ḥalâ 'iḳe ola kâr-ı naṣîḥat
Her emr-i zâhir ü bâtında elbet (b.3461)

Hemişe ḥayr ola ḥalka murâdı
Naṣîḥat oldı hem dînün ' imâdı (b.3462)

Ḥalâ 'iḳüñ gidere zâhirinden
Ezâ icâb ideni her birinden (b.3463)

Daḥı a' mâl-i ḥalkdan neyse ey yâr
Ki va' z ü zecr ile men' ide her bâr (b.3464)

Mu' âmil ola ḥalkıla dem-â-dem
Ki şefḳat merḥametle ide her dem (b.3465)

Manzum bir ilmihal olan eserde, hiçbir kimsenin yaramazlıkla zikredilmemesi hususiyeti vurgulanmış olup başkasının yapmış olduğu mekruh olan işlerden dolayı sevinilmemesinin gerekliliği de ön plana çıkarılmıştır. Ayrıca yanlış yolda veya doğru yolda hareket ediyor gibi bir sorgulamaya gerek duymadan herkese yardım edilmesinin ve onların gönüllerinin kazanılmasının gerekliliği de vurgulanmıştır. Ayrıca eserde, halkın vermiş olduğu her türlü sıkıntıya karşı sabretmenin, küfüre muhatap dahi olursa karşılık vermemenin ve özür ifadesi beklemeden affetmenin, daima halkın menfaati için çalışmanın önemi de ortaya konulmuştur. Eserde, bütün bunların Allah katında makbul olduğu ifade edilmiş olup Allah'ın hoşuna gidebilecek bir şey hususunda, Müslümanlara yardım etmenin çok kıymetli olduğunun hadislerle sabit olduğu da zikredilmiştir.

Daḥı bir kimseyi her kimse ey yâr
Yaramazlıkla zıkr itmeye her ân (b.3466)

Daḥı sevdüre kendün nâsa ey yâr
Ki iḥsân itmegile ya' nî her bâr (b.3468)

Daḥı sevdüre kendün nâsa ey yâr
Ki iḥsân itmegile ya' nî her bâr (b.3469)

' Umûm üzre ide hem anı ey cân
Dimeye berr ü fâcir ide iḥsân (b.3470)

Gerek iḥsâna ehl olsun ol âdem
Gerekse olmasun ide dem-â-dem (b.3471)

İde ḥalkuñ ezâsına taḥammül
Cefâ ' ü şetmi virmeye tezelzül (b.3472)

Anı afv eyleye cân ü gönülden
Ḥelâllik dilemeden şatim andan (b.3473)

Dağı dimeye hem kurtulubilsen
Ezāsından bu halkuñ sālīm olsam (b.3474)

Muḥāl oldu bu ümmete muḥālī
Hemān ümniyyedür zīrā me'ālī (b.3475)

Münezzehken lisān-ı halkı her gāh
Ki kaṭ' eylemedi zātından Allāh (b.3476)

İde nāsuña mü'netin taḥammül
Ki ṭav'en eyleye anı tekeffül (b.3478)

Dağı ḥacāt-ı nāsa ola kā'im
Emirlerinde sa'y eyleye dā'im (b.3479)

Ḥadīşde vārid olmuşdur muḥarrer
Biri ğayra i'ānet eyleyüp ger (b.3480)

Ki görseydi birinüñ ḥidmetini
Ki sa'y idüp bitürse ḥacetini (b.3481)

Muvāfiḳsa rizā'u'llāha ḥacet
O muslimçün dağı varsa şalāḥat (b.3482)

O sā'ī ma'şiyet itmeksizin bil
Keenne ḥizmet itdi Ḥaḳḳ'a biñ bil (b.3483)

İnsanlarla sohbet ortamlarında bulunmak isteyen kişilerin birtakım sorumlulukları da üstlenmeleri gerektiği eserde vurgulanmış olup bunlar şu şekilde sıralanabilir:

Fakir olan insanların yaşadıkları zorlukları ortadan kaldırıp onlar için hoş gidecek tedbirler almalı:

Faḳīr ḥaḳḳında idüp ḥüsn-i tedbīr
Edā'sı güç olan deyni'de teysīr (b.3484)

Kederi olan insanları rahatlatmalı ve üzüntüsü olanı sevindirmeli:

Dağı mekrūbı tefrīc ide her bār
Sevindüre dağı mağmūmı ey yār (b.3485)

Müslümanları sevindirmenin Allah'ın merhametini celp edeceğini, buna sebep olanların da Allah'ın yardımından nasipleneceğini bilmeli:

O ḳul kim 'avn-i muslimd'ola mādām
Anuñ 'avnindedür Allāh 'allām (b.3486)

Bile ğufrānı mūcibdür muḥarrer
Ki muslimi sevindürmek birāder (b.3487)

Bir Müslüman herhangi bir sebeple cinayete sebep olursa onun için şefaatchi olmalı, insanların arasını yapmak için yalan dahi söylese bunun dinen, caiz olduğunu bilmeli, insanların namuslarının kendi namusu gibi aziz olduğunu bilip onların olmadığı yerlerde dahi bu hassasiyeti taşımaları ve ona göre davranmaları:

Dağı bir muslim itdükde cināyet
Anı mebniden eyleye şefā'at (b.3488)

Ola işlâh-ı zâtü'l-beyne sâ'î
Ziyâde sözle de olursa mer'î (b.3489)

Kizib câ'iz barışdurmağda cānā
Şadağa efđalindendür o zîrā (b.3490)

Dağı bir muslimün 'ırzında ey yār
Ki men' ide kabîhi vus'ı miqdār (b.3491)

Halk için daima güzel olan şeyleri hayal etmeli, sıla-yı rahim yapmalı, insanlara inanmalı, tereddüde düştüğünde Hz İsa'nın bir hırsızla olan diyalogunu hatırlayıp ona göre hareket etmeli:

Dağı hem halka ola hüsn-i zannı
Şağına sū-i zann itmeye ya' nî (b.3496)

Şilā-i rahm ide kâti' se cānā
Aña virmeyene ol ide i' tã' (b.3497)

Seriğa eyler iken hem bir âdem
Dağı gördi anı ' İsā bin Meryem (b.3498)

Seriğamı idersin didi ' İsā
Yemîn idüp ol âdem didi kim lâ (b.3499)

İnandum half-ı Bi'llāh'a buyurdı
Gözüm kâzib olupdur bunda didi (b.3500)

Allah birine bir şeyi ihsan etse asla onun için haset duyguları beslememeli, onun zarara uğraması ve mevcut halinin bozulması için çaba göstermemeli, cömert olan kişinin kusurunu ondan af beklemeden ortadan kaldırmalı eğer kusuru ağır bir cezayı gerektiriyorsa canına kastetmeden ceza vermeli, kusuru cezayı gerektirmiyorsa ceza vermek için gayret etmemeli:

Birine bir şey' ihsān itse Mevlā
Hased eylemeye ol şağşa kaṭ' ā (b.3501)

Temennî itmeye andan zevāli
Hem itmeye zevāle ihtiyāli (b.3502)

Sehiyynüñ ' afv idüp her dem günāhın
Bilā-meksin bağışlaya cünāhın (b.3503)

Dağı cānı olursa zū-mürüvvet
Aña kaşd itmeye k'ide ' uķūbet (b.3504)

Eger mūcib degülse zenbi ḥaddi
' Uķūbet itmege itmeye cūhdi (b.3505)

İnsanlara vaatte bulunmamalı, edilen vaadin borç hükmünde olduğunu bilmeli, ettiği vaadi yerine getirmeli ve bunun aksinin insanlar arasında fesada yol açacağını hesap etmeli:

Vefā' ide eger va' d itse ey yār
Bilā-te' ḥîrin incāz ide her bār (b.3506)

' Aṭiyyedür deyindür va' de zîrā
Nifāk olur muḥaḳḳaḳ ḥulfi ḥattā (b.3507)

Tetebbu' itmeye nāsın ' uyübün
Ki maḥzūn itmeye ḥalkūn ḳulūbın (b.3508)

İnsanların hatalarını görmeyerek hareket etmeli, başkalarının yanında onları utandırmamalı. Eğer biri hakkında bir yanlışlığa düşerse o kişiden af dilemeli ve ona özrünü beyan etmeli, bunu yapmadığında kendini kınamalı:

Birinūn nā-geh ol ' aybın görürse
Anı setr ide ol her ne olursa (b.3509)

Daḥı eylemeye kimseyi ta' yīr
Ki ya' nī ser-zenişle anı teşhīr (b.3510)

Anı tevbīḥinūn āḥer cezāsı
Olur ol şey'ūn ol kes mubtelāsı (b.3511)

Birinden olsa ger bir zelle ḥāşıl
Bu ola yetmiş ' özr ile mu'evvel (b.3512)

Eger ' özr idecek bulmazsa elbet
' Amā ile ide nefsinı tuhmet (b.3513)

Bunların hepsi, geçmişte yaşamış ve topluma önder olmuş kimselerin usulleri olup insan ilişkilerinin düzenlenmesinde tecrübe edilmiş ve muvaffakiyetle neticelendirilmiş mevzulardır.

Bu zıkr olan ḳavil kim var muḥaşşal
Ki de'b-i şāliḥīndür bizden evvel (b.3515)

İslam dini için insanlarla iyi geçinmenin ve yumuşak huylu olmanın farzlar kadar önemli olduğunun dile getirildiği eserde, bu durum; Hz Peygamber'in ben nasıl farzları yerine getirmek için emrolundum ise insanlarla iyi geçinmek üzere de öyle emir olundum, ifadesiyle örneklendirilmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber'in iyi geçinmenin sadaka olduğunu söylediği de ifade edilmiştir.

Mudārā itmegi ḥalkıla her dem
Şadaḳadur didi ol faḥr-i ' ālem (b.3530)

Buyurmuşdur daḥı sulṭān-ı zī-şān
Mudārā ḥaḳḳına ya' nī o sulṭān (b.3531)

Ferā 'ize nice ben me'mūr oldum
Mudārā ile öyle emr olındum (b.3532)

İnsanlarla sohbet etme ve görüşme niyetinde olan kimsenin, onlara daima yumuşak bir şekilde davranması gerektiği eserde vurgulanmış olup şerrinden korkulan kimselere karşı dahi yumuşak huylu olmanın onların sebep olacakları zararı def edeceği ifade edilmiştir. İnsanlarla güzel ilişkiler kurup onları sevindirmenin öneminin de vurgulandığı eserde, Hz İsa'nın içki alemine devam eden insanlarla dahi ticaret yapılmasını ve böylelikle onların şerrinden emin olunacağını ifade etmesi de ön plana çıkarılmıştır.

Kezālik nās için cānā dem-ā-dem
Ki telyīn eyleye ḳavlini her dem (b.3535)

İde hem ba' zı ta' zīmīni izḥār
Ki def -i şerri için nāsa her bār (b.3536)

Bu ma' nā-yı mudārāt oldı cānā
Mażarratı ' adūyı def i ḥattā (b.3537)

Dağı hüsn-i mu'âmeleyle ekşer
Muğallîlî ola nâs ile birâder (b.3538)

Buyurdı Hâzret-i 'Îsâ bin Meryem
Sefîhûn bir sefâhetine her dem (b.3539)

Teḥammul eyleñüz idüp ticâret
Bulam dirseñüz ol tenden selâmet (b.3540)

Manzum bir ilmihal olan eserde; kızgınlık anında gösterilen sabrın ve kızgınlığın en şiddetli olduğu anda abdest almanın önemi, kızgınlık anında ayaktaysa oturmanın gerekliliği yine de kızgınlık gitmezse sırtüstü uzanmanın zaruryeti vurgulanmıştır ki sonradan muzdarip olunacak bir durum zuhur etmesin. Ayrıca bu hallerde, bir Müslüman tarafından kendine eziyet edilirse ona aynı cinsten karşılık vermeyip sabır ve şefkatle yaklaşmanın kıymeti, eserde vurgulanmış olup bu çektiği cefayı, kendisinin geçmişte yapmış olduğu hatalara kefaret olarak saymasının da insani boyutu ortaya konulmuştur.

Olup 'inde'l-ğâzab nefsine mâlik
Ṭarîḳ-i aḳviyâ'ya ola sâlik (b.3544)

Ḳaçan nâr-ı ğâzab olsaydı müştedd
Tevâzzî eyleye ol sâ'at elbet (b.3545)

Cülûs ide eger ḳâ'imse ol dem
Cülûs ile de gitmezse ğâzab hem (b.3546)

Pes andan şoñra ide idṭicâ' i
Resûl'ün emri budur ola sâ'î (b.3547)

Eger bir muslim its'aña cefâ'yı
O ḳaşd eylemeye aña cezâ'yı (b.3548)

Bile ol sū-i fi'linden anı hem
Dağı taḳşîrine ḥaml ide her dem (b.3549)

İnsanlarla iyi ilişkiler kurup sohbet etmenin bir diğer yolu da onlara saygı gösterip kaldıracabilecekleri kadar yük yüklemektir. Bazı durumlarda sırrın dahi insanlara yük olduğu dikkate alınırsa onlara muhafaza edebilecekleri kadarını söylemek ve değerleri nisbetinde muamele etmek gösterilebilecek saygının önemli yönlerinden biri olur. Ayrıca insanların noksan yönlerini tamamlamaya çalışmak da yine onlara yaklaşmanın bir yönüdür ki noksan olan yönleri dinî hususlara sirayet etmesin. İnsana değerinden fazla verilen kıymet, onu arsız ederken değerinden az verilen kıymette onu fesada iter, çevresine zarar vermeye yöneltir. Bütün bunlar eserde şu şekilde dile getirilmiştir:

Dağı her şaḥşa eyleyüp ri'âyet
Ki ide rütbesince aña 'izzet (b.3551)

Nitekim söyleye ol şaḥşa ey yâr
O şaḥşuñ 'aḳlı yitişdüğü miḳdâr (b.3552)

Dağı deyyin olursa ger celîsi
Aña ikrâm ide ğâyet enîsi (b.3553)

Diyânetde olursa nâḳış ey cân
Bu dağı ide ikrâmında noḳşân (b.3554)

Yücelse rütbesinden adr-i insān
Unudup nefsinı eyler o uyān (b.3555)

Eger adrinden itseñ anı tenzīl
‘Adāvete olur bā’ış o tezlīl (b.3556)

O nāsa ‘adl-i münşıf ola dil şāf
O alkdan dilemeye ‘adl ü inşāf (b.3557)

İnsanların her sınıfıyla bir araya gelmek, onları tanımaya alışmak, yaptıkları fenalıklara karşı yumuşak huylulukla temiz kalple mukabele etmek, her topluluğun cömert olan mensuplarına ikramda bulunmak, Müslümana yapılan ikramın Allah’a yapılmış olabileceği düşüncesiyle hareket etmek, kibirlenene karşı kibirli, mütevazı olana karşı mütevazı olmak, takvası¹ dolayısıyla övülse dahi ondan mahzun olmak, yanında alışanlarla yemeğini dahi paylaşmak, çocukları görünce onlara selam vermek, fakir olanlarla ilgilenmek, onlarla sohbet etmek, pazarda yapmış olduğu alışverişte aldıklarını kendisi taşıyıp yanındakilere yük olmamak, yanına birilerini alıp kibirlenerek yürümek ki Hz. Peygamber’in daima, ashabın peşinden yürümesini örnek alarak hareket etmek, bunun aksinin fitneye sebep olabileceğini bilmek, çevresiyle barışık, uyumlu ve çevresine rehberlik edecek insan tipinin temel özellikleri olup *Manzum Terceme-i Şir’atü’l-İslām*’da bu hususlar, şu şekilde ifade edilmiştir:

Muhallı ola her sınıfıyla cānā
Velīkin anlaruñ ulıla ammā (b.3558)

Ne deñlü fācir ise de birāder
O üsn-i ula rāzīdür muarrer (b.3559)

Velī vācib bu ki mu’minle ‘āil
ulūş-ı albile ola mūcāmīl (b.3560)

Mudārādur bunuñ ma’ nāsı ey yār
Anı kendüye ‘ādet ide her bār (b.3561)

Kerīm-i avm olana ide ta’ zīm
Neye ehl ise öyle ide tekrīm (b.3562)

Muaşşal olmaya ikrāmda āşir
Eger mukrem olursa daı kāfir (b.3563)

Kim itse muslime ikrāma idām
Keenne itmiş olur a’a ikrām (b.3564)

Tekebbür idene ide te’ azzum
Tevāzu’ ide kim itse tekerrüm (b.3565)

Melūl ola o geldübine cānā
Ki tavā ile de zıkr olsa attā (b.3567)

a’ āmı ekl ide uddāmıla hem
Ezāyı ref’ ide yoldan dem-ā-dem (b.3569)

Vire şıbyāna gördükçe selāmı
Bularl’olur tevāzu’ uñ temāmı (b.3570)

¹ Takva: Allah’ın emir ve yasaklarına tabi olup bunu hayatına rehber yapmak ve ona göre yaşamak, dünya ve ahiret hayatının bu şekilde kazanılabileceğine inanmak. (Diyanet İşleri Başkanlığı [DİB], 2010, s.348)

Faķ̄irlerle ura otura dā'im
Ola h̄izmet-i dervīše ķā'im (b.3571)

Bāzardan her ne itse iştirā'yı
Ki kendü götüre ol muşterā'yı (b.3574)

Yanınca h̄ādım uydurmaya bir dem
Getürmeye peşinde ya' nī ādem (b.3575)

Peyāmber yalınuz yürürdi her bār
Yürütmezdi peşinde kimse ey yār (b.3576)

Resül'ün 'ādetiydi meşyetinde
Yürürdi dā'im aşhābuñ peşinde (b.3577)

Bu istitbā' olur tābi'a zellet
Olur metbū'a daħı fitne elbet (b.3578)

İlim ehline ve yaşlı kimselere saygı göstermek, onlara ikramda bulunmak ve onların ihtiyaçlarını karşılamak, her zaman diliyle ve kalbiyle itibarlı kimselere karşı iyi duygular beslemek, onları her zaman ve her işte ön plana almak, bilge kimselere hürmet etmek ve onları ziyaret etmek, küçük yaşta olanlarda sabır kuvvetinin az olmasından dolayı ikramda bulunulduğu zaman daima küçüklerden başlamak, yetimi terbiye etmek fakir olanlara merhamet etmek, yanında çalışan kimselere adaletle ve merhametle muamele etmek, yaşlı kimselerin yanında zenginlik taslamamak ve dinin üçte ikisinin gideceğini göz önüne alarak kimseyi hor görmemek, zulme bulaşmış kimseleri, bu davranışlarından uzaklaştırabilmek için çaba göstermek, dostun hediyesini; ona, karşılığında iki kat olarak vermek şartıyla kabul edip onu mutlu etmek ve hediyeleşmede ilk teşebbüs eden kişi olmak, hediye veren kişinin ismini halk içerisinde zikretmek ve ona teşekkür etmek tavrı yukarıda zikredilenlerle birlikte insan ilişkilerinin hem İslamî çevrelerde hem de diğerlerinde düzenli bir şekilde yürütülebilmesi için önemli olup eserde şu şekilde zikredilmiştir:

Ululara ide tevķ̄ir ü tekrīm
'Ulemāya ide her demde ta' zīm (b.3579)

Zā' if olanlara hem ide nuşret
İde sādāta ikrām ü muħabbet (b.3580)

Hāvā' icinde bunlaruñ dem-ā-dem
Neye muħtāc iseler sa'y ide hem (b.3581)

Lisānile daħı ķalb ile elbet
İde eşrāfa dā'im ol muħabbet (b.3582)

Daħı taķdīm ide sādātı nefse
Umūruñ cümlesinde her ne ise (b.3583)

Şaķalı aķ olandan ide şermi
Bile ikrām idüp hem ķadr-i hermi (b.3584)

Anuñ ahd-i Nebī'ye ķurbı için
Hem andan ma' rifete sebķi için (b.3584)

Daħı hem nāsı itdükde ziyāret
Uludan başlaya ta' zīmen elbet (b.3590)

Ḥalā'ika ger itse bir şey' i' tã'
Eñ evvel aşğarına vire cãnã (b.3591)

Şağır olanda yokdur şabra tãkat
Anı tesliye lâzim evvel elbet (b.3592)

Hem ide terbiye dã'im yetîmi
Dağı hem eyleye miskîne rahmi (b.3593)

Dağı rifk eyleye memlûkine hem
Aña ol kışsa-i Fârûk'ı her dem (b.3594)

Ġanî olmaya katında mükerrerem
Ġinã'sı'çün tevãzu' itmeye hem (b.3595)

Şülüşanı gider dînün birâder
Ki zîrã öyle buyurdu peyâmbere (b.3596)

Mühân olmaya hem yanında zinhâr
Ki faqrından ötürü mu'min ey yâr (b.3597)

Dağı nuşret ide zâlîme her dem
Zulümden men' ü def' ile anı hem (b.3600)

Dağı mazlûma eyleyüp i' ânet
Ki andan zulmi def' e ide nuşret (b.3601)

Hediyyesin ala aḥbâbuñ ey yâr
' İvaż vire velî iki o miqḍâr (b.3602)

İde ihdã' çalışa fażlı bula
Hediyye viren evvel kendü ola (b.3603)

İde muhdiye ḥalk içre teşekkür
Du' â' ile şenã' ile tezekkür (b.3604)

Sonuç

İmamzade Muhammed b. Ebu Bekir el Buharî'nin; İslam dünyasında pek meşhur olan eseri, *Şir'atü'l-İslâm*'ın birçok Arapça, Türkçe şerhi ve manzum-mensur tercümesi bulunmaktadır. Müellifin eserinin 1070/1660 yılında, Derviş Mehmed Bahtî tarafından tamamlanan manzum tercümesinin, otuz üçüncü faslı üzerine yapmış olduğumuz çalışmamız, sohbet ve görüşmenin en temel ilkesinin insanî yaklaşım olduğunu kanıtlar niteliktedir. İslamî hususiyetlerin ön plana çıkarıldığı eser; sadece İslam toplumlarına değil, taşıdığı evrensel insanî yaklaşımlar sebebiyle herkese hitap etmektedir. İslam dinine ait fikhî meseleler, toplumu da düzenleyici etkiye sahiptir. Eserden hareketle insanlara iyilik etmek, onların yardımına koşmak, onların verdikleri sıkıntıya sabretmek, onlarla iyi geçinmek, onların elinde bulundurdıklarına göz dikmemek gibi ifadeler, toplumsal huzurun ve refahın da teminatı olup tüm insanlığa hitap etmektedir.

Söz konusu eserin; aruz veznine ait hususiyetler ön plana çıkarılarak talebelerin, fikhî meseleleri kolaylıkla öğrenebilmesi için yazılmış olması, eserde toplumsal bir faydanın gözetildiğinin kanıtıdır. Ayrıca üzerinde inceleme yaptığımız faslın yine ilim talebelerinin sahip oldukları bilgi birikiminden

insanları faydalandırabilmek için onlarla nasıl bir iletişim ağı kurmalarını ve onlara hangi hususlarda yardımcı olmalarını ön plana çıkarıyor olması sohbetin ve görüşmenin temel ilkesinin, insani yaklaşım olduğunun bir başka kanıtıdır. Eserden yola çıkılarak sohbetin insan sosyalleşmesinin ve bilgi aktarımının önemli bir aracı olduğu görülmekle birlikte İslam toplumlarının bu husustaki nezaketleri ve Hz.Peygamber'in insan ilişkilerindeki yaklaşımı müşahade edilmektedir.

Kaynakça

Çağbayır, Y. (2017). *Ötüken Osmanlı Türkçesi sözlüğü*. Ötüken Neşriyat.

Çelebioğlu, A. (1998). *Eski Türk Edebiyatı araştırmaları*. MEB Yayınları.

Derviş Mehmed Bahti, *Terceme-i Şir'atü'l-İslâm*. İstanbul: İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, Arşiv No: OE_TK_00760, 1a-170b. kutuphanemuzeler@ibb.gov.tr

Diyanet İşleri Başkanlığı .(2010). *Dinî kavramlar sözlüğü*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

İmamzade Muhammed b. Ebu Bekir el-Buharî. (2020). *İslam ahlakı ve adabı (şir'atü'l-İslam)*, (Fazilet Neşriyat Araştırma Heyeti, Haz.), Fazilet Neşriyat.

Mutçalı, S. (1995). *Arapça-Türkçe sözlük*. Dağarcık Yayınları.